

'n Literêr-kritiese ondersoek na die belang van die jubilee in die Bybel

G J Volschenk¹

Departement Nuwe-Testamentiese Wetenskap
Universiteit van Pretoria

Abstract

A literary-critical study of the significance of the jubilee in the Bible

The aim of this article is that the literary critical study of the land in the Old Testament and the New Testament provides a holistic, coherent hermeneutic framework for the interpretation of the Biblical jubilee. Martens (1981) describes land as an integral part of the four part plan of God. God's plan is a coherent and organizing principle within the exegesis of Old Testament texts. Martens doesn't describe the multidimensional nature of land in the Old Testament and New Testament. The triangular model of Wright (1983) describes the interrelationship of God, land, people, and house in detail. Wright's model accentuates the multidimensional nature of land in the Old interpreting the Biblical jubilee.

1. INLEIDING

Hierdie artikel het ten doel om volgens 'n literêr-kritiese werkwyse 'n holistiese, koherente interpretasieraamwerk te bied waarbinne die belang van die jubilee in die Ou Testament en die Nuwe Testament ondersoek kan word. Die werke van E A Martens en C J H Wright sal as ondersteuningsbronne gebruik word. Die ondersoek van Martens (1981) toon aan dat die land 'n integrale deel is van die vierledige plan of doel van God. God se plan is 'n eenheidsvormende en organiserende beginsel wat deur middel van eksegeese van die Ou-Testamentiese tekste na vore kom. Martens toon egter nie die

¹ Dr Gert J Volschenk (MDiv, DD) is as navorsingsassosiaat betrokke by prof dr Andries G van Aarde se navorsingsprojek "Bybelse teologie en hermeneutiek", Departement Nuwe-Testamentiese Wetenskap, Fakulteit Teologie, Universiteit van Pretoria.

multidimensionele aard van die land in die Ou Testament en Nuwe Testament aan nie. Wright (1983) se driehoekmodel toon wel die interrelasie tussen God, land, volk en huis volledig aan. Wright se driehoekmodel toon teenoor Martens wel die multidimensionele aard van land binne die Ou Testament en Nuwe Testament aan en bied 'n verruimde interpretasieraamwerk waarbinne die Bybelse jubilee verstaan kan word.

2. DIE VIERLEDIGE PLAN VAN GOD MET ISRAEL IN DIE OU TESTAMENT

Martens (1981) se *Plot and purpose of the Old Testament* is 'n narratologiese (literêr-kritiese) ondersoek van die Bybel (Ou Testament). Die studie van die plot van 'n vertelling is 'n omvattende ondersoek na die struktuur van die vertelling as 'n geheel. Die teks word dus as 'n geheel ondersoek, insluitende die sosio-historiese konteks. Die boek Genesis verteenwoordig twee geskiedenis, beide fokus op die land (Brueggemann 1977:15; Martens 1981:27). Genesis 1-11 handel oor die volk wat ten volle in die land is en wat leef in die rigting van uitbanning en verlies van die land. Genesis vertel opeenvolgend van verskillende mense wat alles doen om die land te verloor en wat dit eventueel dan verloor. Die geskiedenis handel oor die misbruik van die land en die verlies as gevolg daarvan. Die Bybel beskryf die dwaasheid en argeloosheid van die grondbesitters om hulle grond af te staan (Brueggemann 1977:15). Bogenoemde perspektief op land is te simplisties. Daarteenoor toon Martens (1981:29-31) eerstens oortuigend aan dat die vierledige plan van God reeds in Genesis 1-11 voorkom², maar wel in 'n negatiewe sin

2 Die eerste tema is die *oordeel en verlossing* van God. Die harmonie in die tuin van Eden is verbreek deur die ongehoorsaamheid van die mensdom teenoor God. Daarom verklaar God dat God se Gees nie vir ewig in die mens sal bly nie (Gen 6:3). Die sonde van die mens het elke verhouding aangetas (by Eden en by die sondvloed). In die sondvloedvertelling veroordeel en straf God die sonde, maar is genadig teenoor 'n oorblyfsel (Noag en sy gesin). Die wêreld se bevolking word vernietig in die oordeel, maar verlossing word vir 'n oorblyfsel gegee. 'n Nuwe begin is moontlik deur God se ingrype. Dit blyk duidelik dat oordeel en genade onlosmaaklik aan mekaar verbind is. Die tweede tema, naamlik *verbondsgemeenskap*, word ook negatief geraak deur die sonde van die mens. Die eenheid van die familie word verbreek wanneer Kaïn vir Abel vermoor. Die mens vergader van nature in gemeenskappe, maar die gemeenskappe is nie volmaak nie. Die toring van Babel (Gen 11) is 'n voorbeeld daarvan. Mense is selfsugtig en goddeloos in hulle optrede. God het met die gemeenskap van mense ten doel gehad om 'n verbondsgemeenskap tot stand te bring wat God se naam sal eer. Die mens moes onder God se heerskappy lewe. Die derde tema van die vierledige plan van God is *kennis van God*, wat gedefinieer kan word as ervaring. Die verblyf in Eden was voorwaardelik, naamlik gehoorsaamheid aan God. Die slang verlei die man en vrou onder die valse voorwendsel dat hulle alles sal ken. God se doel was dat die mens *Iemand* sal ken, en nie *iets* nie. Die vierde tema, naamlik *land*, word deur die tuin van Eden verteenwoordig. Teologies is Eden dus die voorloper van die land. Die tuin is die toonbeeld van prag, skoonheid en oorvloed. Ongehoorsaamheid is die oorsaak van uitbanning uit of verlies van die tuin (Martens 1981:31).

van die woord. Tweedens, word aangetoon dat land 'n integrale deel van die vierledige plan van God is en nie as losstaande entiteit beskou kan word nie (teenoor Brueggemann).

Brueggemann (1977:16-20) beklemtoon die skerp kontras tussen Genesis 1-11 en Genesis 12-50. Buiten die dialektiek tussen landbesit (1-11) en landloosheid (12-50), beskryf die geskiedenis van die patriarge 'n totaal nuwe begin deur God. Daar is 'n radikale breuk tussen die oue en die nuwe. Genesis 12-50 vertel van Abraham en sy familie wat nie grond het nie, maar wat met groot verwagting op pad is daarheen. Die Bybel vertel van die volk wat met die nodige bronne en stamina strewe na die land wat hulle nog nie besit nie. Die radikaal nuwe begin wat God in die geskiedenis maak, word driekeer beskryf (Gen 12; 15; 17). Die nuwe geskiedenis begin by Abraham.

Martens (1981:31-35) beklemtoon nie die radikale nuwe begin van God in Genesis 12-50 soos Brueggemann (1977:17-20) nie. Martens toon weer eens oortuigend aan dat die vierledige plan van God in Genesis 12-50³ voorkom en dat die land 'n integrale deel van die holistiese plan van God is.

Die dialektiek tussen grondbesit en grondloosheid is die prototipe vir die res van die Ou Testament. Brueggemann (1977:15) beskryf die dialektiek soos volg:

These two histories set the parameters of land theology in the Bible: presuming upon the land and being *expelled* from it; trusting toward a land not yet possessed, but empowered by *anticipation* of it. Our lives are set between expulsion and *anticipation*, of losing and expecting, of being uprooted and rerooted, of being dislocated because of impertinence and being relocated in trust.

3 Kursories kan die vierledige plan van God in Genesis 12-50 soos volg saamgevat word:

- Die verlossingsmotief is duidelik toe God Lot en sy familie se lewe gespaar het in die vernietiging van Sodom en Gemonra. Abraham en Sara word verder ook drie keer deur God gered uit die beheer van die Farao van Egipte (Gen 12; 20; 26).
- Die geskiedenis van die patriarge beskryf duidelik die volk se ervaring van God se verlossing as 'n seën, dit wil sê, gemeenskap met God (Gen 17:7).
- God se doel word beskryf in die teofanië in die geskiedenis van die patriarge, waarin God se plan duidelik gestel word, naamlik *dat hulle sal weet dat Ek God is* (Gen 15).
- Die vierde element is duidelik in die roeping van Abraham om te gaan na die land wat God vir Abraham sal aantoon (Gen 12:1-3).

Die viervoudige doel van God word afgelees uit spesifieke tekste, onder andere, Eksodus 5:22-6:8 (Martens 1981:12). Die kern van God se doel begin by die vraag van Moses: *Hoekom het U my ooit gestuur?* (vers 22). Moses vra na die doel van God, nie net van Moses se lewe nie, maar ook met die lewe van Israel. God se antwoord is tweeledig: Die eerste deel bevat die versekering dat God Israel met 'n sterk hand sal red uit Egipte. Moses ontvang die belofte van God dat God Israel sal red. Die redding is 'n vaste werklikheid, al is dit in die toekoms (6:1).

Die tweede deel van God se reaksie (Eks 6:2b-8) is meer omvattend en bestaan ook uit twee dele: Die eerste deel is die self-identifikasie van God (Eks 6:2b-5); en die tweede deel bevat die instruksies van God aan Moses. Laasgenoemde bevat die vierledige plan van God met die volk en eventueel met die mensdom. 'n Belangrike eienskap van die plan van God is dat Jahwe se naam drie keer daarin voorkom en dat die vierledige doel deur God se naam omsluit word (een aan die begin en een aan die einde daarvan). Die vierledige doel van God is die volgende (Martens 1981:25-35):

- God sal die volk uit Egipte verlos. Die feit dat Jahwe se naam die vierledige plan omsluit, beteken dat God alleen die waarborg is vir die verwesenliking van die doel. God is persoonlik betrokke by God se plan met die volk. Geen mens, selfs nie Moses nie, sal eer en roem oor die verwesenliking vir selfs 'n deel van die plan ontvang. Die inisiatief en waarborg is beide by Jahwe alleen.
- Israel moet 'n Goddelike gemeenskap wees. Die gemeenskapsaard word in verbondsterme uitgedruk: *Ek sal julle God wees en julle sal my volk wees* (Eks 6:7a).
- Jahwe se bedoeling is dat daar 'n voortgaande verhouding sal wees: God het sigself aan hulle bekend gemaak. Hulle kennis en ervaring van God kom uit die verlossingsgebeure en verdere ontmoetings met Jahwe.
- Jahwe wil hê dat God se volk 'n goeie lewe sal lei, daarom beloof Jahwe vir hulle die land Kanaän, die land van melk en heuning (Eks 3:1). Die land is die simbool van die lewe saam met God, 'n kwaliteit lewe wat ook 'n oorvloedige lewe is.

Die vierledige plan of doel van God is die prototipe van die boek Genesis (Martens 1981:25-35); van die hele Pentateug; die hele Ou Testament en sluit ook die Nuwe

Testament in (Martens 1981:249-260). Die vierledige plan (*model* – volgens Martens 1981:35) in die Pentateug word soos volg beskryf:

Deliverance, the first phase of Yahweh's intention, is particularly the subject of the first half of the book Exodus; the *covenant community*, now given detailed instructions, is the subject of Exodus 19-40. Through the sacrifice and other cultic institutions in Leviticus, God makes himself *known and the people experience* him as Yahweh. *Land*, and the regulations pertaining to occupancy, are the frequent subject of Deuteronomy. Thus the fourfold design serves almost as a table of contents to the Pentateuch.

(Martens 1981:21 – my kursivering)

Volgens Martens (1981:35) dien hierdie vierledige plan of doel van God as 'n prototipe vir die volskaal *model* wat in die Ou Testament ontvou. Vir die uiteensetting van die historiese oorsig van die Bybelse jubilee (land) in die Ou Testament en Nuwe Testament gebruik Martens (1981) die indeling van die pre-monargiese, monargiese en post-monargiese eras. Brueggemann (1977:xv) beskryf die lang historiese proses in ander terme, wat feitlik ooreenstem met Martens se weergawe, naamlik met land, ballingskap en koninkryk. Die drie terme verteenwoordig ook drie historiese tydvakke. Die fokus op die land toon aan dat die land 'n prisma is waardeur ander aspekte van Israel se geloof gesien kan word. Brueggemann (1977:xv) beskryf baie duidelik hoe die historiese indeling verstaan moet word:

The recital of the three histories is not a neat scheme, but a slow tortuous process. In each case the historical sequence might have culminated differently, but it was experienced and remembered in these concrete directions...., my awareness of the movement of history to (a) *land*, (b) *exile*, and (c) *kingdom* came not at the beginning but only at the end of my work.

Teenoor Martens (1981) en Brueggemann (1977), beskryf Davies (1974) land nie binne 'n tyd-historiese raamwerk nie, maar binne die groot raamwerk van die literatuurblokke van die Ou Testament en Nuwe Testament. Brueggemann en Davies gee wel aandag aan

die buite-Bybelse bronne, terwyl Martens nie daarvan melding maak nie. In die onderhawige ondersoek word Martens (1981:25-35) se meer sistematiese indeling gebruik, alhoewel daar ernstige kritiek is teen die heilshistoriese benadering van Martens.

2.1 Landbelofte en vervulling

Alhoewel Martens (1981) 'n volledige studie, wat die Ou Testament betref, gedoen het, sal net enkele tersaaklike aspekte vir die huidige ondersoek gebruik word. Die plot van Genesis-Josua vorm die belofte-vervulling skema. Die land is 'n sentrale komponent van die skema (Martens 1981:98). Vervolgens sal eers die beloftes ondersoek word en daarna die vervulling daarvan. Sekere beloftes aan die aartsvaders meld slegs die landbelofte. Die belangrikste hiervan is die gesprek van Jahwe met Abraham in Genesis 12:7. *Aan jou nageslag sal Ek hierdie land gee.* Die belofte is gesluit met 'n seremonie, bekend as die verbondsluiting, waar diere geslag is. God het God self met 'n eed aan hierdie verbond verbind. Aansluitend by hierdie landbelofte is ander beloftes, byvoorbeeld die nageslagbelofte (Gen 13:14-16; 26:4; 27:3; 35:9-12). Die belofte van land en afstammeling is komplementêr tot mekaar: Baie afstammeling het groot lewensruimte nodig; 'n land het inwoners nodig. Mense en land hoort saam; beide behoort aan Jahwe (Martens 1981:99).

Die vervulling van die belofte is die klimaks van die aartsvadertydvak. Die intog in die land by Jerigo en die vroeëre inname van Ammon en Moab, is 'n gedeeltelike vervulling van die belofte van God in verband met die land. Die volledige vervulling van die belofte kan nie presies vasgestel word nie, omdat die beskrywing van die landsgrense in die beloftes verskil. Verder het Israel op verskillende tye oor verskillende dele van die land beheer verkry (Martens 1981:100).

Martens (1981:102) wys daarop dat die landbelofte deel is van die groter belofte-vervulling skema in die Bybel. God se belofte van 'n koninkryk aan koning Dawid word deur die boek Konings weergegee. Die belofte aan 'n opeenvolgende reeks van konings veronderstel 'n stuk grond waarvoor hulle moet regeer. Met Israel se uitbanning uit die land, volg daar 'n reeks beloftes van restourasie. Esra en Nehemia berig oor die restourasieproses. Nou volg die belofte van die Messias, die Verlosser (Jes 9:1): Betlehem is 'n dorpie in die beloofde land, die volk wat in Galilea in die duisternis wandel sal 'n groot

lig sien. Die Ou Testament berig dikwels oor die vervulling van laasgenoemde belofte en ander Nuwe-Testamentiese beloftes. Die landbelofte is dus 'n kleiner sirkel binne die groter sirkel van belofte-vervulling (vgl die Matteus-evangelie). Die probleem met Martens se heilshistoriese benadering is dat dit nie die historiese gelaagdheid van tekste in ag neem nie. Martens werk asof die Deuteronomis (Pentateug-tradisies) presies in 'n openbaringshistoriese skema die Kronis (Esra-Nehemia) voorafgaan met die Jesaja-tradisie sommerso tussen in. Die Nuwe Testament (bv Matteus) is die vervulling van die heilshistoriese skema (kyk Van Aarde 1999:673-692 vir kritiek teen die anakronistiese verstaan van die tydsbegrip in Matteus, asook die belofte-vervulling skema).

Die landbelofte in die Ou Testament het twee relevante temas na vore gebring, naamlik die sekulêre/heilig digotomie en die lewenstyl tema. 'n Algemene lewensuitkyk is om ons ervaring te kompartementaliseer. Die lewe word verdeel in godsdienstige en nie-godsdienstige of sekulêre kompartemente. Die verdeling van die lewe in sekulêre en heilige dele is 'n verwringing van die Bybelse perspektief. Die bestuur van die natuurlike hulpbronne, die land ingesluit, is 'n voorbeeld van die kompartementalisering van die lewe (Martens 1981:188).

Redelik onlangs het omgewingsake en ekologie ter sprake gekom by teoloë se interpretasie van die Bybel. Die Bybel leer dat die land en verwante onderwerpe, die gebruik van natuurlike hulpbronne en die morele kwaliteit van die lewe interafhanklike onderwerpe is (vgl Hos 4:3). Die verband tussen die bestuur van die land (jubilee) en verantwoordelikheid teenoor God word soos volg deur Martens (1981:188) beskryf:

Attention to natural resources is an integral part of a concern for stewardship generally. Humankind, so prophets and wisdom teachers affirm, must see the natural resources of land and energy sources as gifts of God. These are not to be exploited, but are to be managed in a responsible manner, not only in view of pragmatic concerns, such as supplies for future generations, but especially in view of accountability to God. The legislation in the Torah about the jubilee year in which the land was to be fallow points to specific practices of conservation and non-exploitation that are premised on God's demand and human accountability. The jubilee year put a restraint on monopoly and greed.

Die bestuur van die land hou ook verband met die ekonomiese lewensstyl. Die moderne houding wat deur advertensies gedryf word, is om *te gryp* of in *te palm*. Die kenmerke van die lewe is strewe na besittings en mag. Die Ou-Testamentiese lewensfilosofie is dat die oorvloedige lewe, die land, veiligheid en die lewe self 'n geskenk van God is. God se volk moet leef uit die geskenk of genade van God en mag nie gryp of vat nie (Martens 1981:189). Die Skrif waarsku dus teen vergryp en inpalming van materiële dinge. Maar die vraag is: Mag 'n mens in weelde (*extravagantly*) leef? Weereens gee die Bybelse jubilee sekere riglyne en waarskuwings, veral in die ekstreme vorme van verbruikersmentaliteit (*consumerism*) ten opsigte van grondbesit (Martens 1981:189).

2.2 Die verband tussen land, familie en lewensstyl

Martens (1981:108) wys op 'n spesifieke verband tussen land en lewensstyl. Menslike gedrag het 'n spesifieke uitwerking op die land en omgekeerd vereis die landbesit 'n spesifieke kwaliteit van lewensstyl. Die landbesit gaan hand aan hand met die vervulling van verantwoordelikhede. Om die land te besit beteken om die regulasies van die eienaar van die grond te onderskryf. Die taal wat die Ou Testament gebruik om die regulasies van die besit van die land te beskryf, is sterker as net bloot *gepaste optrede*. Oortredinge dui op die besmetting (*verontreiniging*) van die land. “Wrong behaviour, for instance, is not only unbecoming but it *defiles* the land” (Martens 1981:108). Verder is daar ook 'n indirekte verhouding tussen land en familie-etiek. Martens (1981:109; vgl ook Wright 1984) wys tereg op die verband tussen God, Israel, land en familie. Martens (1981:109) druk dit soos volg uit:

Marriage and family ethics are not in themselves associated directly with land – yet violations of these family-related moral and civil regulations are said to defile the land. In what sense? In the sense that Yahweh dwells in the midst of the land (Nu. 35:34). And in another sense also. Land is the “middle term” between Israel and Yahweh. Land is a tangible symbol of Yahweh. The land therefore symbolizes in a forceful way Israel's relationship with Yahweh.

Verontreiniging van die self en van die land is die gevolg van wettelose gedrag. Seksuele permissiwiteit, hetsy deur Israel of deur die vreemdelinge binne Israel, verontreinig die

land. Die land word verontreinig as gevolg van die noue verbondenheid tussen die land en Jahwe. Die interafhanklikheid tussen die besit van die land en gehoorsaamheid aan die wet is nog sterker as tussen die land en morele gedrag. Voortdurende besit van die land is alleen verseker deur gehoorsaamheid aan die wet. Dit beteken aan die een kant, dat deur getroue gehoorsaamheid aan die bepalings, kan Israel in die land bly. Motivering vir gehoorsaamheid aan die wet sluit dus die belofte in van voortdurende inwonerskap. Gehoorsaamheid bring seën en seëninge sluit voorspoed en vrugbaarheid in die land in (Deut 28:1-14) (Martens 1981:109, 110). Ongehoorsaamheid lei tot vervloeking en selfs deportasie uit die land. Droogte, nederlaag teen die vyande, interne verwarring en siektes is 'n paar van die rampe wat die volk kan verwag. Totale verwoesting en verstrooiing onder die nasies volg op aanhoudende ongehoorsaamheid. Oortreding van die norme is nie net ongehoorsaamheid aan God nie, selfs die land sal die volk uitspoeg.

Ten slotte kan gestel word dat Martens se heilshistoriese benadering nie die kompleksiteit van die verband tussen land, familie en lewenstyl aantoon nie. Dit is as gevolg van 'n liniêre tydsbegrip. Wright (1983) se driehoekmodel gee 'n omvattender interpretasieraamwerk waarbinne die interrelasies tussen God, land, Israel en die huisgesin verstaan kan word. Die driehoekmodel is 'n weerspieëling van die kompleksiteit van die interpretasie van die Bybelse jubilee.

3. DIE VERLOSSINGSDRIEHOEK (OU TESTAMENT) VAN WRIGHT (1983)

3.1 Die land binne die verhaal van Israel

Die land is die middelpunt of simbool van die *ekonomiese perspektief* van die Ou Testament, sowel as die Nuwe Testament. Die landbelofte van God aan Abraham en sy nageslagte is een van die sentrale elemente van die plot en doel van die verhaal van die Ou Testament (Martens 1981:21; Wright 1983:46; 1984:8). Die Pentateug vertel van die belofte en inname van die land en die profete vertel van die ongehoorsame volk wat buite die land moet leef, omdat God hulle gestraf het. Die ervaring van die pyn van die ballingskap word in Psalm 137 en Klaagliedere betuig. Lewe buite die land was lewe sonder God. Die land is 'n teologiese entiteit en is 'n sentrale deel van God se

verlossingsplan met Israel. Die sosiale aspekte van volkwees is nou verbonde met die ekonomiese sake van die verdeling, besit en gebruik van die land (Wright 1983:50).

Die ekonomiese perspektief vestig die aandag op die prominente plek wat die besetting van die land in die historiese en teologiese tradisies van Israel inneem. Die verbond met Abraham, wat die patroon van die verbond van verlossende genade in beide testamente vestig, sluit die land in. Die gawe en besit van die land is die grootste en tasbare bewys van Israel se verbondsverhouding met God. Die verbond demonstreer God se getrouheid aan verbondsbeloftes. Die verbond dui op die volk se totale afhanklikheid van God, soos vir hulle jaarlikse oeste. Aan die ander kant, word daar geglo dat die land steeds aan God behoort. God behou dus die morele gesag oor hoe die grond verdeel, gebruik, gedeel en oorgedra word.

3.2 Die land as Goddelike gawe

God het die land aan Israel gegee as gawe. Die landgawe tradisie het wye implikasies vir die Ou-Testamentiese denke en praktyk (Wright 1983:51-55). Eerstens is dit 'n deklarasie van *Israel se afhanklikheid*. Die land kan alleen deur God se uitverkiesing en op grond van die belofte aan Abraham besit word. Die volk is geheel en al afhanklik van God se liefde en getrouheid. Hulle ontstaan en bestaan is alleen gegrond in die soewereiniteit van God. Tweedens was die landgawe 'n *deklarasie van God se betroubaarheid*. God het verbondsbeloftes gestand gedoen, ten spyte van Israel se ontrouheid. God se betroubaarheid ken geen perke nie.

What is remarkable about this declaration is that although the occasion of it is the goodness of God in the fruitfulness of *nature*, its total emphasis is on the faithfulness and power of God in control of *history*. And the focus and climax of the recitation is the gift of the land, for it was the monumental, tangible proof of God's dependability.

(Wright 1983:52, 53)

God is dus gehoorsaamheid waardig; God se reaksie op menslike gedrag is konsekwent en betroubaar. Derdens is die landgawe 'n *bewys van die relasie tussen God en Israel*.

Israel het geweet dat hulle God se volk is, omdat God vir hulle die land gegee het. Die landgawe het die relasie geverifieer wat in beide die verbond met Abraham en die Sinai-verbond met die hele volk gesluit is. Die gebruik van die begrip *erfdeel* wys op 'n Vader en seun verhouding tussen God en Israel. In Eksodus 4:22 verwys God na Israel as God se eersgebore seun. Die uitdrukking *om in besit te neem* of *besitting* wat in Deuteronomium voorkom, is 'n bevestiging van die seunskap van Israel. Die land as geskenk en hulle seunskap is die gevolg van God se handeling met hulle en geen verdienste of daad van hulle kant af nie. God het hulle in die lewe gebring. Die band tussen die landteologie (die ekonomiese aspek) en seunskap dui op 'n onskeibare eenheid. Die een is 'n tasbare bevestiging van die ander een. Die omgee en versorging van die armes is nie net die herverdeling van rykdom nie, maar bekering en herstel van die verhouding met God. Dan sal God hulle weer seën en die lewe in oorvloed gee (Wright 1983:54). Vierdens is dit die historiese landgawe wat *die individuele grondbesitregte* in Israel geskep het. Die land as geskenk is afgewentel tot by die kleinste sosiale eenheid, die individuele huishouding, sodat hulle kon eis dat hulle reg op grondbesit deur God self gewaarborg is. Die land as erflating word gebruik vir elke stukkie grond van die afsonderlike huishoudings, asook vir elke grondgebied vir elke stam en vir die volk as 'n geheel. Die fundamentele grondverdelingsbeginsels was dat elke huishouding 'n regmatige deel moet kry om sodoende te kan deel in die nasionale erfenis. Die Nabot-wingerd insident (1 Kon 21) toon die noue verbondenheid tussen grondbesit en die persoonlike deel wees van die verbondsverhouding met God. Vyfdens is die aanloop tot die Nabot-insident 'n verheldering van ons begrip van die *profete se preokkupasie met ekonomiese eksploitasie*. Die insident is tipies wat met 'n groot deel van die bevolking gebeur het, omdat die adielklas en die elite die tradisionele Israelitiese sisteem van onervreembare familiegrond verbreek het. Die profeteboeke het baie voorbeelde van veroordelings van die ekonomiese ongeregtigheid in Israel. Die profetiese boodskap is nie 'n algemene besorgdheid oor menseregte of etiese sensitiviteit, of bloot net 'n ekonomiese aangeleentheid nie. Dit het 'n teologiese begroning (Wright 1983:56): “Anything which threatened a household’s economic viability or drove them out of secure tenure of their portion of land was a threat to its secure membership of the covenant people. To lose one’s land was more than economic disaster: it struck at one’s very relationship with

God.” Die eksploitasie van een Israeliet deur ’n volksgenoot, wat hulle grond vervreem, word geheel en al verbied. Die land is God se gawe aan elkeen, want hulle is almal God se vrygemaakte slawe.

3.3 Die land onder Goddelike eienaarskap

Die begroning van die profete se kritiek en veroordeling van die volk se ekonomiese eksploitasie, is dat die land steeds aan God behoort. Die verband tussen God, Israel en die land word beskryf in Levitikus 25:23: *Geen grond mag permanent verkoop word nie, want die land behoort aan My. Julle is slegs vreemdelinge en bywoners by My.* Die uitdrukkings *vreemdelinge en bywoners of huurlinge* verwys na ’n klas mense in die gemeenskap van Israel wat nie hulle eie grond besit het nie. Hulle was of afstammelinge van die ou Kanaänitiese bevolking of immigrantewerkers. Hulle was geheel afhanklik van ’n Israelitiese huishouding vir verblyf binne die land. Wright (1983:57) beskryf die relasie soos volg:

As long as the host household retained its land and was economically viable, their position was secure. But without such protection they were very vulnerable indeed. God casts himself in the role of the landowner and the Israelites as his dependant tenants. As long as their relationship was maintained and his protection afforded, they were secure.

’n Sosio-ekonomiese fenomeen (afhanklike werkers in Israelitiese huishoudings) word gebruik om figuurlik gesproke die teologiese verhouding (tussen God en Israel) te beskryf. Die beskrywing is sodanig dat die etiese implikasies terugverwys na die sosio-ekonomiese vlak. Die Goddelike eienaarskap van die land het beteken dat die Israeliete gelyke vryheid gehad het. Hulle is gelyke, verlosde broers, maar nou slawe van God. God besit die land, daarom het geen Israeliet die reg om die land so te gebruik asof hulle dit besit nie, of om beslag te lê op die land van ’n mede-Israeliet nie, behalwe ooreenkomstig die erfreg en familiale wette. Selfs die koning is ’n huurling op God se land (Wright 1983:58). Die Goddelike eienaarskap het sekere verantwoordelikhede tot gevolg gehad. Eerstens het die volk ’n verantwoordelikheid teenoor God. Dit sluit sake

in soos die tiendes en eerste vrugte van die oes, ander wette oor die oeste en die sabbatswette ten opsigte van die land, onder andere die jubileejaar en die kwytstelling van skuld. Tweedens, sluit verantwoordelikheid teenoor die familie die onvervreembaarheid van die grond in, naamlik: "... that land was not to be bought and sold commercially but preserved within a kinship framework. This principle was then buttressed by other kinship responsibilities that related directly or indirectly to land – redemption procedures, inheritance rules and levirate marriage" (Wright 1983:59). Dertens het elkeen 'n verantwoordelikheid teenoor die bure of naaste, wat 'n reeks siviele wette insluit, soos uitsprake oor skadevergoeding of onverskilligheid teenoor eiendom, veiligheidsmaatreëls, eerbied ten opsigte van grense, vrygewigheid in die agterlaat van oesreste op die lande, regverdigde behandeling van werkers en werk met diere.

'n Groot deel van die spesifieke instruksies van die wet hou verband met die kategorie van verantwoordelikheid ten opsigte van die land, direk of indirek. Dit is die mees omvattendste eties-teologiese beginsel wat die wet oorheers. Die beginsel van Goddelike eienaarskap het 'n wye invloed gehad op die instellings en wette van Israel. Wright (1983:59; 1984:16) stel dat: "It was a principle of great comprehensiveness, for it entailed that anything you did, on, with or to, your land fell under God's moral inspection. The whole of life was there. This accounts for the very 'earthiness' of Old Testament ethics."

Die driehoekmodel kan van belang wees vir die interpretasie en toepassing van die Israelitiese wette en instellings op die moderne Westerse samelewing. 'n Spesifieke wet of instelling kan binne die organisatories-koherente model bestudeer word.

Rather, we seek to set it within its own Israelite context, this framework, and assess its relevance and contribution to the overall model of Israel as God intended her to be. It is that whole model, and the principles drawn from it, which we must apply to our social ethics; the individual item is evaluated from the function it has (which will vary and may be quite limited) within the wider framework of Old Testament life and thought.

(Wright 1984:16)

3.4 Die land as *spirituele termometer*

Die *ekonomiese perspektief* funksioneer as 'n maatstaf of meetinstrument van die doeltreffendheid van die ander twee perspektiewe. Die ekonomiese sfeer is soos 'n termometer wat beide die geestelike temperatuur van die teologiese verhouding tussen God en Israel (teologiese perspektief) aantoon, asook die mate waarin Israel konformeer met die sosiale vorm wat verlang word in ooreenstemming met hulle status as die verlosde volk van God (sosiale perspektief). Wright (1983:60) wys met reg op die interrelasie en ineengevlegdheid tussen die drie perspektiewe van die driehoekmodel. Die mate van integriteit van die volk se aanvaarding van God se outoriteit oor hulle as volk, is bepaal deur die mate waarin hulle God se soewereiniteit in die ekonomiese en religieuse sfeer erken het. Religiositeit in die godsdienstige sfeer kan nie kompenseer vir die gebrek aan eer vir God in die materiële sfeer nie. Die hele reeks ekonomiese vereistes in die Ou Testament vereis vertroue in die soewereiniteit van God oor die natuur en bereidheid om God te gehoorsaam. Wright (1983:62) som die interrelasie soos volg op:

So we see that it was the content of the “economic angle” which in large measure acted as a test of Israel’s conformity to the social paradigm of redemption that was God’s purpose in calling her into existence. The prophets simply would not allow Israel to get away with claiming the blessing and protection of the covenant relationship for their society while trampling on the socio-economic demands of that relationship (cf Jer 7:1-11).

3.5 Sabbat en jubilee

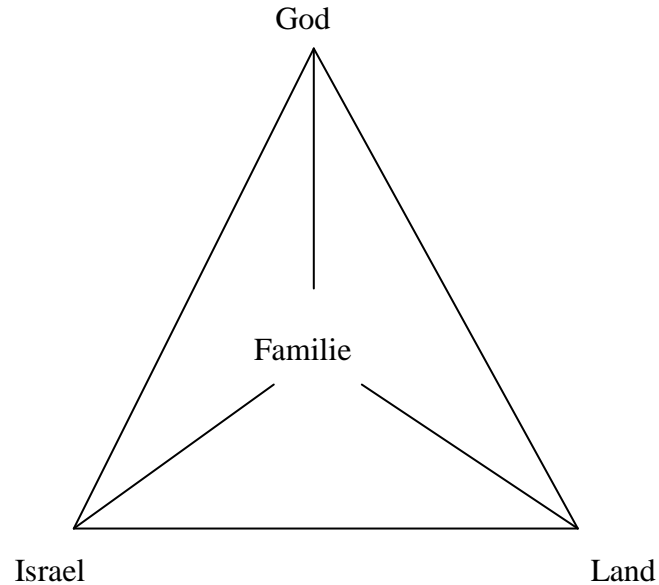
Bogenoemde twee regulasies handel oor grondgebruik. Levitikus 25:2 stel: *Wanneer julle in die land kom wat Ek aan julle gee, moet daar vir die land rustye wees tot eer van die Here.* Dit beteken dat daar vir ses jaar op die land gesaai en wingerde bewerk kan word, maar in die sewende jaar moet dit onbewerk gelaat word. Die sabbatsjaar is ter wille van die armes en die wilde diere, sodat hulle almal kan eet. Die doel is nie net humanitêr nie, maar ook godsdienstig gemotiveer: “A religious motivation is announced in the terminology, ‘a sabbath to Yahweh’. The land, by being left fallow, bears witness

to Yahweh's ownership. The direct link between Yahweh and land is left intact; the land's rest is not disturbed by human intervention of tilling" (Martens 1981:111).

Deuteronomium 15:1-3 word deur sommige geleerdes verstaan as kwytstelling van skuld elke sewende jaar. Dit geld nie vir skuld in die algemeen nie, maar net waar die grond aan die skuldeiser verpand is. In die sewende jaar mag die skuldeiser nie die betaling van die land eis nie (omdat die grond onbewerk gelaat is – GV). Die oortreding van hierdie regulasies was genoeg rede vir God om die volk van die land te verwyder (Lev 26:32-33, 43; 2 Kon 36:21) (Martens 1981:111).

Die tweede instelling oor die gebruik van grond, is die jubilee. Die regulasies eis dat die grond onbewerk gelaat word in die vyftigste jaar, dit wil sê, sewe keer sewe (na die sewende sabbatsjaar siklus). Die verskil tussen die sabbat en die jubilee is dat die grond in die vyftigste jaar teruggegee moet word aan die oorspronklike eienaars. Die Israeliet wat so verskuld geraak het, sodat sy grond verkoop moes word, kon nog steeds die grond bewerk het vir sy skuldeiser. 'n Familielid (losser) kon die grond koop, sodat dit binne die stam of familie bly. Die doel van laasgenoemde beginsel was om te verhoed dat die familie *grondloos* word. Die jubilee het ten doel gehad om die wanbalans van grondbesit te herstel na die oorspronklike familie-eienaars binne die stam. Die jubilee het verder die vrylating van slawe bepaal. Die regulasies het die ekonomiese lewe geaffekteer. Die doel was om te verhinder dat die grond in die hande van 'n paar welvarende families in die stam val, ten koste van die landvolk, wat dan slawe word. Martens (1981:112) in navolging van Wright (1984, 1990) wys op die ineengevlegtheid en interaksie tussen God, Israel, land en familie.

The jubilee aimed at the preservation of household units, ensuring their economic viability. The land belonged inalienably to the householder. This right of the household landowner to regain his property was not due to some belief about the right of property *per se*, but a belief in land as a gift from Yahweh, whose regulation stabilized the people's relationship with each other and with their God. It is not hard to see that in the Old Testament, land, Israel and Yahweh belonged together, and that in this triad the rights of the family were particularly safeguarded.

Martens (1981) se verstaan en toepassing van die Bybelse jubilee is egter te simplisties. Die Bybelse jubilee kan hermeneuties beter verstaan word deur dit in terme van die driehoekmodel as 'n omvattende verwysingsraamwerk te interpreteer. Wright (1983; 1992:1025-1030) gaan in hierdie opsig verder in die verstaan en toepassing van die Bybelse jubilee as Martens. Die jubilee se aard is multi-dimensioneel en kan vanuit ten minste drie perspektiewe (*verruimde perspektiewe* – GV) ondersoek word, naamlik sosiaal (Israel), ekonomies (land) en teologies (God).

3.5.1 Die sosiale perspektief

Die jubilee binne die driehoekmodel voorkom die eensydige interpretasie daarvan as slegs 'n ekonomiese instrument van eweredige verspreiding van rykdom. Vanuit die sosiologiese perspektief is die jubilee deel van en veronderstel dit 'n familiële verwantskapsisteem. Die verwantskapsisteem as sosiale organisasie is verantwoordelik vir die verspreiding van sosiale mag en gesag. Wright (1984:16) toon die belangrikheid van die familie of huishouding binne die jubilee soos volg aan:

Indeed the jubilee is primarily concerned with the family, not simply wealth. Its provision for the restoration of land was for the sake of restoring social freedom and continued economic viability to the family units. That in turn

opens up to us the fact of, and the reasons for, the centrality of the household unit within the Israelite social, theological and economic framework.

Dit is eers op hierdie punt van die toepassing van die driehoekmodel dat Fager (1993) se werk aansluit by Wright (1983, 1984, 1992) se werk oor die Bybelse jubilee. Wright het dus verder gegaan met die driehoekmodel en 'n breë verwysingsraamwerk daargestel waarbinne die jubilee sistematies verstaan kan word. Fager (1993:28) se afdeling oor die stametiek sluit aan by Wright (1984:16) se sosiale perspektief. Die ontdekking van die oorsprong van die jubilee in Israel se vroeë periode, is 'n aanduiding van die volharding waarmee sodanige perspektief op grondbesit gehandhaaf is, en dit ondersteun ook die tese dat die jubilee doelbewus die antieke tradisies gebruik as 'n stabiliserende faktor in 'n tyd van krisis. Die sosiale verantwoordelikheid van Israel teenoor die weduwee, wese en vreemdelinge is gegrond in die stametiek. Die sosiale orde is gegrond op ongeskrewe wette van 'n algemene etos binne die familiale assosiasies, wat oorgelewer en gehandhaaf is deur die *pater familias*. Die gemeenskap het status en welvaart of armoede gedeel, daarom kon privaateiendom nie geakkumuleer word deur 'n paar individue ten koste van sommige lede van die gemeenskap nie (Fager 1993:28; Wright 1984:16). Wright (1984:16) en Fager (1993:28) toon dus beide die belangrikheid van die familie aan binne die grondbesit en die jubileetradisie van die Ou Testament.

Die ordinansie is ingesluit in die verbond tussen Jahwe en die kultiese gemeenskap, 'n verbond wat elke sewe jaar hernu is. Die families binne 'n stam het gelyke dele grond gekry wat deur die lot aangewys is, sodoende word gelykheid op familievlak geskep, wat die basiese ekonomiese eenheid is (Fager 1993:28). Wanneer sulke grond deur die lot aan 'n familie toegewys is, word dit deel van die erfreg van geslag tot geslag. Die konsep van erfreg is gegrond in die patriargale stamgemeenskap. Die oorspronklike jubileewet is gegrond in die antieke grondbesisteme waar die grond aan die familie behoort. Geen individuele lid van die familie het die reg om dit te verkoop nie. Die erfreg behoort aan die hele familie en die ekonomiese sekuriteit van die hele familie is afhanklik van die instandhouding van die erfreg, daarom is die hele familie betrokke in die besluit om te verkoop. Die antieke wet in verband met familie-eiendom geld net vir

landbougrond. Die gelyke verspreiding van grond is dus deel van die konsep van die verbond (Fager 1993:29).

Die ooreenkoms tussen die jubileewet en stameties veronderstel die moontlikheid dat houdings ten opsigte van grond wat in die jubilee gereflekteer word, teruggaan na die ontstaan van Israel. Israel was 'n egalitêre gemeenskap wat geen voorsiening gemaak het vir privaateiendom nie, maar waar al die families 'n gelyke aandeel in die grond gehad het. Die radikale stratifikasie wat gelei het tot die tweedeling van die gemeenskap het eers ontstaan na die vestiging van die monargie. Die sosiale perspektief verruim dus ons verwysingsraamwerk van die jubilee en open verskeie moontlikhede vir die toepassing daarvan.

3.5.2 Die ekonomiese perspektief

Die *Sitz im Leben* van die jubilee kan ook beter verstaan word binne die periode van die besetting. Die hoop vir groei was so hoog dat beperkings nodig was. Die beperkings veronderstel dat die versoekings van die nuwe land vir sommiges aanleiding sou gee om grond in te palm, ten koste van die swakker mense in die gemeenskap. Die oorsprong van die jubilee is verder ook gegrond in die reëlmatigheid daarvan. Regdeur die Nabye Ooste moes daar gereeld 'n *vrylating* afgekondig word om 'n ekonomiese krisis te voorkom wat 'n ineenstorting van die gemeenskap kon veroorsaak. Sodanige dekreet het van die koning afgekóm. In gemeenskappe sonder 'n koning moes 'n alternatiewe sisteem verantwoordelik wees vir die gereelde vrylatings. Die reëlmatigheid van die jubilee was die Israëliete se manier om voorsiening te maak vir die ekonomiese hervorming in die afwesigheid van 'n koning. Die pre-monargiese gemeenskap het 'n eie kompleksiteit wat regulasies benodig om dit goed georden te hou. Daar is egter geen aanduiding daarvan dat 'n reëlmatige ekonomiese hervorming, wat gebaseer is op die antieke konsepte van grondbesit (dit is die voorloper van die jubilee of die jubilee self), deel was van die pre-monargiese Israel nie. Dit toon wel dat pre-monargiese Israel voorsiening gemaak het vir sodanige hervorming (Fager 1993:31).

Die ekonomiese perspektief plaas die jubilee binne die landteologie van Israel. 'n Versigtige analise van die jubileeregulasies dui aan dat dit nie voorsiening maak vir die redistribusie of eweredige verspreiding van welvaart nie, maar 'n restorasie van die

oorspronklike *status quo*. Die oorspronklike verdeling van die land, deur stamme en families, het ten doel gehad om die grond sover moontlik te versprei. Dit was 'n tipe van *egalitarisme*: nie dat elkeen presies dieselfde grootte grond moes besit nie – 'n geografiese onmoontlike ideaal, maar:

...that every family should have sufficient property to preserve its freedom and viability, and to enjoy to the full the tangible blessings of the inheritance that God had given to his whole people. We would see in the jubilee a restraint on economic growth that was really callous aggrandisement; a serious attempt to limit the destructive accumulation of debt; a mechanism to control, indeed to reverse, land cost inflation.

(Wright 1984:16)

3.5.3 Die teologiese perspektief

Die teologiese grondslag van die jubilee, naamlik dat die grond aan God behoort, kom ook uit die antieke tyd. Levitikus 25:23 is dus uitdrukking van 'n ou konsep van Israel se bure, dat die grond aan die Godheid behoort en die mense is die bywoners daarop. Goddelike eienaarskap het verband gehou met die grond se landboufunksie en dus met die vrugbaarheid daarvan. Die grond wat as vrugbaar beskou is deur Goddelike optrede, is Goddelike eiendom en die mense woon daarop tot vreugde van die Godheid (vgl Deut 11:10-12). By die Israeliete het die verhouding tussen die volk en Jahwe verander van *familiale status*, 'n oorgeërfde en veilige verhouding, na 'n *kliente status* – 'n afhanklikheid van die goedheid van God, 'n status wat gehandhaaf word deur gehoorsaamheid aan God.

Die feesdae was baie belangrik in die lewe van die konfederasie. Vir die gemeenskap skep dit geleenthede om voorbidding en dankdae vir oeste te hou. Die jubilee se oorsprong moet moontlik in ten minste een van hierdie feeste gevind word. Die apodiktiese wet is elke sewende jaar bevestig by die *tabernakelfees*, die *nuwejaarsfees* wat 'n nuwe begin in die lewe herdenk. Die hele sewende jaar was 'n jaar van rus waarin die volk hulle reg op die vrugbaarheid van die grond opgeoffer het, om die ware en alleeneienaarskap van Jahwe te herbevestig. As die jubilee verband hou met vrylating,

verwys dit waarskynlik na 'n sewe jaar periode. Na aanleiding van die aard van die tabernakelfees, is deel van die proses van verbondsvernuwing, die herbevestiging van die ontvangs van die land of grond van Jahwe en die herverdeling van die grond aan die klan, stamme en families. Die kultiese agtergrond van die jubileekonsepte het die teologiese fondament vir die antieke grondbesistestem versterk en gee 'n ritualistiese uitdrukking van die werklikheid. Die wêreldbeskouing van die pre-monargiese Israëliete het die nodige elemente gehad om die jubilee te skep. Israel het volhardend vasgehou aan die konsep dat familiegrond onvervreembaar is en nie 'n gewone kommoditeit wat gekoop en verkoop kan word nie.

Fager (1993:33) stel dat die begin van die geskrewe wet lê by die kasuïstiese regulasies aangaande die verkoop van grond en/of mense as gevolg van skuld. Sulke persone of eiendom sou 'n vrylating ervaar het, maar die vrylating word nie beskryf nie. Die skuld-verkoop wet, soos dit nou in Levitikus staan, het nie 'n godsdienstige begronding nie. Dit kon waarskynlik by die stadspoorte of uit die gemeenskapswette ontstaan het. Namate die tradisies gegroei het, is meer en meer teologiese waarborge bygevoeg. Laasgenoemde word beskou as 'n kompensering vir die destabilisasie van die Israelitiese gemeenskap. Soos wat die Israëliete al moeiliker hulle wêreld verklaar het, het hulle die *simbole* wat oorgebly het, met goddelike sanksie ondersteun. Terselfdetyd het die voorwaardes wat bygevoeg is, dit moeiliker gemaak om die wet prakties te onderhou. Die jubilee het *symbolies* geword - nie in die sin van onrealisties nie, maar waarlik realisties.

Vanuit 'n teologiese perspektief is die jubilee een van 'n reeks sabbatdag-instellings wat gerig was op die Here. Die doel van alles was om die soewereiniteit van God in elke sfeer van die lewe te bely – oor die skepping, tyd, geskiedenis, natuur en die ekonomie. Die jubilee is slegs in stand gehou deur diegene wat in die totale voorsienigheid van God geglo het. Die jubileeregulasies staan binne die konteks van die eksodusgebeure en verg opoffering ter wille van diegene wat minder het.

Die teologiese etos van die jubilee is meer as net 'n historiese herinnering; dit sluit persoonlike ervaring van God se vergifnis in, want dit begin by die groot versoendag. Die jubilee het ook 'n eskatologiese verwagting, gebaseer op die temas van vrylating en terugkeer, wat gegrond is in latere messiaanse hoop. Die implikasies van die

jubilee binne die driehoekmodel van die Ou-Testamentiese raamwerk, is soos volg: “Applying the jubilee also includes laying before men and women the challenge of the total sovereignty of God, leading them to knowledge of his acts of redemption in history and to personal appropriation of atonement, and giving them the living hope of God’s ultimate restoration” (Wright 1984:16).

4. DIE LAND EN BYBELSE JUBILEE IN DIE NUWE TESTAMENT

4.1 Inleiding

Alhoewel Martens (1981) die vierledige plan of doel van God in die Matteus-evangelie probeer aantoon, is dit nie volledig nie. Die plek en funksie van die land of topologie in Matteus word nie genoegsaam en duidelik beklemtoon nie. Verder is die interrelasies tussen die vier sake van die plan onduidelik. Martens se heilshistoriese benadering neem nie die historiese gelaagdheid van die tekste in ag nie. Wright (1984), daarteenoor, toon die interrelasies inhoudelik en struktureel duidelik en meer omvattend aan. Die vierledige plan van God moet nie rigied verstaan word nie. In elke era kom ’n verskeidenheid van nuanses en beklemtonings na vore, ’n gedeeltelike kaleidoskoop, maar die plan is nooit buite fokus nie. Die doel is nou om die plan van God in die Nuwe Testament te toets aan die hand van die Matteus-evangelie, om te bepaal of die plan ook hier voortgesit word. Die Matteus-evangelie het baie verwysings na die Ou Testament en het ’n sterk Joodse karakter (Stendahl 1968; Combrink 1979; Martens 1981:249; Willemse 1985; Evans 1992a:577-590; 1992b).

4.2 Die plan van God en die Koninkryk van God

In die Nuwe Testament is Jesus Christus die middelpunt. Christus kondig die koms van die Koninkryk van God aan. Jesus en die dissipels verkondig die evangelie van die Koninkryk van God. Die Koninkryk verwys na die heerskappy van God. Die Koninkryk van God het antesedente in die Ou Testament. Jahwe is die Skepper van alles, Jahwe is Koning (bv Ps 24:7; 47:2). Daniël 7:13-14 verwys waarskynlik na die toekomstige, ewige Koninkryk. Dit is die ryk van Jesus Christus. Jesus verwys na Homself as die

vervulling van die hoop van die Ou Testament. In Jesus het God gekom, maar dit is nie God se finale koms in eskatologiese oordeel en redding nie (Matt 11:4-6). Die evangelies, Matteus ingesluit, onderskei vier soorte *Jesus-materiaal*: wondervertellings, woorde, uitsprake van Christus as openbaarder en die lydensverhaal. Martens (1981:250) verwys na die ooreenkomste tussen die vierledige plan van God en die perspektiewe op Jesus soos volg:

The passion event is in keeping with God's intention of deliverance, articulated at the exodus. The sayings, which call for a distinctive morality and life-style for Christ's followers, easily link with the Old Testament idea of the covenant community. The miracle stories, often involving deliverance of some kind, represent one form of knowing or experiencing God. The revealer-passages can be connected, though more distantly, with "land", which as we noted came to function as a revelation cipher. The *form* of the New Testament message betrays the content, and the content is in harmony with the Old Testament.

Martens se vierledige plan van God kan op Matteus toegepas word deur dit vanuit 'n eskatologiese perspektief te doen. Die Koninkryk van God is die Nuwe-Testamentiese realisering van die plan van God. Hierdie abstrakte teologiese of dogmatiese interpretasie van Matteus is nie houdbaar nie. Dit neem nie die sosio-historiese konteks van óf Jesus óf Matteus in berekening oor hoe die Koninkryk van God in Matteus verstaan is nie. Die vierledige verlossingsplan van God in Matteus kan soos volg saamgevat word:

4.2.1 Die verlossingsmotief

Die verlossingsmotief in die Matteus-evangelie is sentraal in die lydensverhaal van Jesus. Die vierledige plan van God is ineengevleg met Jesus se bespreking van die Koninkryk. Jesus se woorde van die laaste maaltyd in verband met die beker verwys in die besonder na die doel van sy dood, naamlik: *...want dit is my bloed, die bloed waardeur die verbond beseël word en wat vir baie vergiet word tot vergewing van sondes* (Matt 26:28). Jesus se dood het dus 'n verlossingsbetekenis. Die verlossingsmotief kom ook na vore by die aankondiging van die koms van Jesus in Matteus 1:21.

Verder verwys die uitdrywings na 'n kosmiese stryd in die geskiedenis wat die koms van die eskatologiese heerskappy van God aandui. Hierdie stryd met geestelike opponente herinner sterk aan die Ou-Testamentiese motiewe van Jahwe se oorloë teen Israel se vyande en die oorloë van die dag van die Here (Joël 3:9-15). Of die moderne mens dit moet ontmitologiseer of nie, deel van die mens se redding is die verlossing van geestelike magte wat bo menslike vermoëns is (Martens 1981:251).

4.2.2 Die verbondsgemeenskap (kerk)

Die gemeenskapaspek van Jesus se boodskap lê opgesluit in Jesus se uitspraak in Matteus 16:18: *Ek sal my kerk bou*. Die Goddelike identiteit van Jesus word bekend gemaak net voor hierdie uitspraak oor die kerk, naamlik *U is die Christus, die Seun van die lewende God*. Die kerk, net soos Israel, moet 'n afgesonderde volk wees, 'n volk van God. Matteus kyk verby 'n etniese volk, na die insluiting van die heidene as lede van die volk van God (Matt 10:1, 5; 28:19). Jesus is die hoop vir Israel en vir die nasies. Die dissipels en hulle wat die wil van God doen, is die kern van die nuwe gemeenskap (Matt 12:46ev), 'n verbondsgemeenskap (Martens 1981:252).

4.2.3 Kennis en ervaring met God

Die kennis van God wat die ervaring van God insluit, is 'n bepalende deel van die taal van die Koninkryk van God. Om die Koninkryk van God in te gaan is dieselfde uitdrukking as om vir iemand uit te nooi om Jesus te ken. Die koninkryk van God kan nie van God geskei word nie, maar is 'n uitdrukking van God (Martens 1981:252). God is alomteenwoordig. Die Immanuel-uitspraak van Jesus is een van die sentrale temas van die Matteus-evangelie. Die verheerliking op die berg en die toon van God se mag in die wondervertellings, is maniere hoe die dissipels God leer ken het en God ervaar het. Verder praat Jesus van die Koninkryk van God in *metafore van gemeenskaplike maaltye en feeste* (Matt 8:11-12; 22:1-14; 25:1-12). Die metafore dui op die restourasie van die gemeenskap tussen God en mens. Dit toon aan dat die intieme gemeenskap tussen gelowiges en God deel is van die boodskap van die Koninkryk.

4.2.4 Die land

Hierdie komponent van die plan van God is oënskynlik heeltemal afwesig in die boodskap van Jesus. Die saligspreking: *Gelukkig is die armes van gees, want aan hulle behoort die hele aarde* (Matt 5:5), is 'n eensame verwysing na die land. Die verband tussen land en lewensstyl in die Matteus-evangelie kan soos volg aangetoon word:

While this blessing was often defined as material abundance and security, it was not restricted to the physical dimension, since spiritual sensitivity, especially loyalty to God reflected in the obedience to God in a distinctive life-style, came to be associated with occupancy of the land. The agenda to which God's promise of land refers is the agenda of a rich and full life with Yahweh.

(Martens 1981:253)

Die lewe in oorfloed is beslis 'n tema van die koninkrykbodskap. Jesus stel dat ons nie net van brood alleen sal lewe nie. Verlossing verwys na die ewige lewe saam met God (Matt 25:46). Die lewe in die koninkryk, net soos die lewe in die land, word gekenmerk deur volheid en 'n vaste rykdom (Matt 6:33). Temas wat met die landmotief geassosieer kan word, is die verlossing as geskenk, die ryk kwaliteit van lewe, die lewensstyl van die Koninkryk van God (kyk bv Matt 5-7). Alhoewel die tema van land in terme van grond verdwyn, is die agenda van 'n vol lewe hier en nou en in die toekoms vir ewig deel van die agenda van die Koninkryk van God.

Martens (1981:253) wys tereg op die noue verband tussen die Ou-Testamentiese plan van God en die boodskap van Jesus, maar beklemtoon ook die andersheid van Jesus se boodskap. Daar is dus tereg kontinuïteit en diskontinuïteit tussen die Ou Testament en die Nuwe Testament:

All four components of divine design - *deliverance, community, knowledge (experience) and land (life, blessing)* - receive a particular fulfilment in Christ. But the design has not yet come to full realization, for man's deliverance from sin's forces, while decisive through Christ, is not immediately total. The association in community with God's people, while wonderfully satisfying, is

not without its negatives, even its pains. The knowledge of God we confess is partial, for we see through a glass darkly. Life abundance, of which land is a symbol, is available for the Christian, but is not his perfection. God's design through the ages is caught and concentrated, as if in a prism, in history; but beyond history is eternity. That design will be not only fully plain, then, but fully realized.

(Martens 1981:260; my kursivering)

5. SAMEVATTING

In afdeling 2 is 'n uiteensetting gegee van die vierledige plan van God as breë verwysingsraamwerk waarbinne die land en Bybelse jubilee verstaan kan word. Die interrelasie tussen die vier sake is ook aangetoon. In afdeling 2.1 is aangetoon dat die landbelofte (asook nageslagbelofte – GV), 'n integrale deel is van die belofte-ervulling struktuur van die Ou Testament. Die noue verband tussen land, volk en Jahwe is reeds duidelik aangetoon en is in afdeling 2.2 beredeneer. Die land vereis 'n spesifieke lewenstyl van reinheid en heiligheid. Ongehoorsaamheid aan die wil van God maak die land onrein. Die direkte verband tussen God, land en familie blyk duidelik uit die ondersoek. Die sabbat- en jubileewette is ingebed in die landbesit. Dit is regulasies wat die gebruik en besit van die land reguleer. Die jubileewette het spesifiek die beskerming van die familie ten doel gehad. Martens toon duidelik die onlosmaaklike band en eenheid tussen land, volk en familie aan. Die land was 'n teologiese simbool wat die belofte, trou en sorg van God vir die volk verkondig het. Die historiese ondersoek na die Bybelse jubilee is fragmentaries van aard. Geen interrelasie van die dele is aangetoon nie.

Die literêr-kritiese (narratologiese) navorsing na die land en Bybelse jubilee ondersoek die plek en funksie van die land binne die holistiese literêre konteks van die Ou en Nuwe Testament. Die voordeel is dat 'n breë verwysingsraamwerk en interrelasies geskep word, waarbinne die Bybelse jubilee verstaan kan word. Die literêr-kritiese ondersoek skiet egter te kort in die gebruik van modelle waarmee anakronisme en etnosentrisme voorkom kan word. Die modelle gee ook 'n omvattende historiese agtergrond waarbinne die Bybelse jubilee verstaan kan word. Die vierledige plan van God (Martens 1981) in Matteus is baie vaag. Die plek en funksie van die land, topologie en

Bybelse jubilee binne die vierledige plan is nie volledig uitgewerk nie. In afdeling 4.2 is Martens (1981:250-260) se vierledige plan van God in Matteus vanuit 'n eskatologiese perspektief beskryf. Die Koninkryk van God is sentraal binne bogenoemde perspektief. Die verlossingsmotief kom sterk na vore in die lydensverhaal van Jesus. Die plek en funksie van Israel in die Ou Testament is in Matteus op die kerk geprojekteer. Die kerk is die nuwe, inklusiewe verbondsgemeenskap. Die kennis en ervaring van God kan nie pertinent aangetoon word nie, maar funksioneer wel in die wondervertellings, gemeenskaplikemaaltye en feeste (vgl Ringe 1985:51). Alhoewel die land nie pertinent vermeld word nie, word die kernmotief, naamlik 'n ryk en vol lewe in verbondenheid met God wel ineengevleg in Matteus aangetref. Wright (1984) gaan verder as Martens (1981) en gee 'n omvattende toepassing van die driehoekmodel op die Nuwe Testament en die interrelasie van die dele ten opsigte van die geheel. Wright is te algemeen in die toepassing van die model en is nie spesifiek op die Bybelse jubilee gerig nie. 'n Verdere tekortkoming van die ondersoek is 'n gebrek aan eksegetiese toepassing op spesifieke Nuwe-Testamentiese tekste, byvoorbeeld Matteus.

Die model is sistematies saamgestel, wat ten doel het om die data in 'n spesifieke patroon te orden. Die model bestudeer die Bybelse jubilee binne 'n holistiese konteks van die Ou Testament en bring sodoende 'n nuwe perspektief na vore. Die model orden die data op verskillende vlakke, naamlik teologies, ekonomies en sosiologies. Sodoende word dit duidelik dat die jubilee nie net eensydig misbruik kan word as 'n ekonomiese maatreël om grondhervorming te bewerk (*contra* die anakronistiese toepassing – GV), ten koste van die ander twee perspektiewe nie. Die model vermy dus die dwaling van reduksionisme.

Literatuurverwysings

- Brueggemann, W 1977. *The land*. Philadelphia: Fortress.
- Combrink, H J B 1979. Die vervulling van die Ou Testament in die Matteusevangelie, in Odendal, D J, Müller, B A & Combrink H J B (reds), *Die Ou Testament vandag*, 51-63. Kaapstad: N G Kerk-uitgewers.
- Davies, W D 1974. *The Gospel and the land: Early Christianity and Jewish territorial doctrine*. Berkeley: University of California Press.

- Evans, C F 1992a. s v Old Testament in the Gospels. *Dictionary of Jesus and the Gospels*, 577-590. Leicester: InterVarsity Press.
- Evans, C F 1992b. s v Typology. *Dictionary of Jesus and the Gospels*, 862-866. Leicester: InterVarsity Press.
- Fager, J F 1993. *Land tenure and the Biblical Jubilee: Uncovering Hebrew ethics through the sociology of knowledge*. (JSOT Supplement Series 155.)
- Martens, E A 1981. *The plot and purpose of the Old Testament*. Leicester: InterVarsity Press.
- Ringe, S H 1985. *Jesus, liberation, and the Biblical jubilee: Images for ethics and Christology*. Philadelphia: Fortress.
- Stehndahl, K 1968. *The school of St. Matthew and the use of the Old Testament*. Philadelphia: Fortress.
- Van Aarde, A G 1999. Matthew 27:45-53 as the turning point of the tide in Israel's history. HTS 55(2 & 3), 671-692.
- Willemse, W L 1985. *Die Ou Testament as verwysingsraamwerk vir die evangelie volgens Matteus*. MA-verhandeling, UWK.
- Wright, C J H 1983. *Living as the people of God: The relevance of Old Testament ethics*. InterVarsity Press.
- Wright, C J H 1984a. The use of the Bible in social ethics: Paradigms, Types and Eschatology. *Transformation*. 1(4), 11-20
- Wright, C J H 1984b. What happened every seven years in Israel? *The Evangelical Quarterly* 200, 129-138.
- Wright, C J H 1990. *God's people in God's land: Family, land, and property in the Old Testament*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Wright, C J H 1992. s v Jubilee, year of. *The Anchor Bible Dictionary*, 1025-1030. New York: Doubleday.